

DR. GYÖRFFY ISTVÁN: A MAGYARSÁG NÉPRAJZA

magyar az ural-altáji nagy néptörzshöz tartozik, ennél fogva származását illetően a keleti népekhez sorozható. Az immár több mint ezer év óta Európa közepén lakó magyarság a részint itt talált, részint köztük bevándorolt indo-európai elemekkel történt keveredése folytán ősi faji jellegeiből nagyon sokat veszített s néprajzi tekintetben is csaknem teljesen a környező népekhez simult, úgyhogy a mai magyarságot teljesen az európai népek közé számíthatjuk.

A magyarság eredete sokat vitatott probléma. Nyelvtudósok már a XVIII. század második felében észrevették, hogy a magyar nyelv a finn-ugor népek nyelvével van rokonságban. A XIX. század végéig a nyelvtudomány teljesen tisztázta a finn-ugor-magyar nyelvrokonság kérdését. Megállapította, hogy a magyar nyelv az ugor nyelvek közül az oszt jakkal és vogullal áll legközelebbi rokonságban. Ez a rokonság azonban csak nyelvészetileg mutatható ki, mert arról szó sem lehet, hogy a magyar és ezen szibériai népek ma legkevésbé is megérthetnék egymás beszédét. Hosszú ideig a magyarságot a nyelvrokonság alapján fajilag is a finn-ugor népek közé sorozták. Az ugor népek tüzetesebb megvizsgálása után azonban nemsokára kétség merült fel a vérrokonságot illetően. Ezen primitív kultúrfokon álló vadász-halász népek ugyanis sem ősműveltségi, sem anthropológiai szempontból nem egyeznek a magyarsággal. A magyarság ősei a kultúrtörténeti kutatások egybehangzó tanúsága szerint állattenyésztők, földművelők és harcosok lehettek. Az ősműveltségi

kapocs a halászat lehetett volna közöttük, melyet úgy az ősmagyar, mint az ugor egyaránt gyakorolt. Azonban ezen ősfoglalkozás összehasonlító tanulmányozása sem tudta az e két rokonyelvű nép között tátongó űrt áthidalni.

Már a múlt század elején merültek fel hangok, melyek a magyarnak a török-tatár népekkel való közelebbi rokonságát vitatták. A század második felében már határozottabb formát öltött a magyar-török rokonság kérdése. Az ugor rokonság védőinek nagy tábora a nyelvszerkezet erős pajzsát tartotta az inkább csak lexicális anyaggal támadó turkpártiak elé; a turkpártiak őstörténeti bizonyítékaival szemben azonban nem tudták állani a harcot.

A magyar nyelv legrégebbi türk jövevény szavai bolgár-török eredetűek és a műveltség minden ágára kiterjedő átalakulást mutatnak az ugor eredetű lexicális anyag tanulságaival szemben.

Az újabb tudományos kutatás az összehasonlító nyelvtudomány bizonyítékai mellett a magyarság eredete kérdésének tisztázására sorompóba állították a bizánci és arab írók, sőt kínai történelmi források adatait, az összehasonlító archeológia és a néprajzi tudomány újabb eredményeit s azt az eredményt szűrte le, hogy a magyar ugor és türk alkotó elemekből összeolvadt nép. A türk elem – közelebről valami volgai bolgár-török faj – meghódított egy alacsonyabb kultúrájú szomszédos ugor népet, melynek nyelvét lassanként átvette, kultúrájában azonban megmaradt s ebben a kultúrában a nyelvet adó ugor elem vele már a honfoglalást jóval megelőzőleg egybeforrt. A honfoglaló magyarság, melyet a népvándorlás utolsó hullámai sodortak nyugatra, a IX. század végén lépte át a Kárpátokat. A honfoglaló magyarokkal kabar-kun néptörödékek is jöttek, viszont az új haza területén avar-bolgár maradékokat is találtak. Az Árpádházi királyok alatt, egészen a XII. század végéig bessenyő, kun és egyéb türk néptörödékek számottevő rajokban költöztek Magyarországra, mindez nagy mértékben hozzájárult ahhoz, hogy az egyébként ugor nyelvű magyarság egész néprajzi megjelenésében teljesen a türk nép benyomását keltse.

A honfoglaló magyarság az egykor hatalmas avar és a bolgár nép itt élő törödékeit már elszlávosodófélben találta. A gyér népességű ország legszámottevőbb szláv népe valamely szlovén törzs lehetett, melynek letelepült életmódja, keresztény vallása nagy hatással volt a magyarságra, ami ma az építkezés, tűzhely, földművelés és egyházi élet terminológiájában tükröződik vissza. Az ország közepét elfoglaló alföldi részekben a magyarság ősfoglalkozásában, településmódjában az ősi keleti kultúrának több nyomát őrizte meg, mint a környező hegy- és dombvidékeken. Ennek okát leginkább abban kereshetjük, hogy az Árpádházi királyok alatt keletről bevándorló türk eredetű jövevénynépek bizonyos

időre mindig megakasztották a már megindult nyugatias asszimilációs folyamatot, másrészt az ország földjének ősi kultúráját átadó szláv néptörödékeket inkább a domb- és hegyvidékeken talált, kik már a honfoglalás első századaiban beolvadtak a magyarságba. A Kárpátokon belül élő mai szláv népek kevés kivétellel a későbbi századokban vándoroltak be.

Árpádházi királyaink kihalása után keletről a rokonfajú népek beköltözése lassanként megszűnt s kezdetét vette az északi, déli és a nyugati népelemek beszivárgása, mely napjainkig tart. Már a XIII. században rutének, oláhok kezdenek beszivárogni, akik eladdig csak időlegesen mint nomád pásztorok fordultak meg magasabb hegyvidékeinken. Árpádházi királyaink németeket, franciákat is telepítettek, kik megvetették a nyugati kultúra alapjait hazánkban, s városaink egy részét alapították. A későbbi századokban sem szűnt meg a nyugati népek bevándorlása.

A törökök elnyomulásával a Balkánról menekülő oláh és délszláv, főként szerb nép beözönlése óriás mértéket öltött. Erdélyben, ahol a XII. században oláh még alig volt, már a XVII. században az oláhok száma a magyarságét szinte túlhaladta. A törökök kiverése után habsburg házi királyaink nyugatról főleg németeket (svábokat), délről oláhokat, délszlávokat telepítettek a törökök által elnéptelentett magyar vidékekre. A háborútól megkímélt Felső-Magyarország az ott lakó tótokból bocsátott rajokat a nagy területeken elpusztult Alföldre. így a törökkel vívott harcokban másfélszáz év alatt felmorzsolódott magyarság helyére legtöbb helyen idegen népelem került. A trianoni béke által szétdarabolt Magyarország tarka néprajzi képe a XVIII. század közepén alakult ki, amikor a külföldiek tömeges betelepítése befejeződött.

Bár a magyarság törzsi szervezetben élt, – a honfoglalók hét néptörzsre és 108 nemzetségre oszlottak – ma már ennek a törzsi szervezetnek nyoma sincs. Ha tehát a mai magyarság különböző ágairól beszélünk, csak bizonyos nyelvjárási, néprajzi jellegek szerint vagy földrajzi alapon megkülönböztetett kisebb csoportokról beszélhetünk, melyeket sok esetben más-más életmód, jogi viszonyok, más népekkel való keveredés, stb. alakított ki.

A történelem tanúságai szerint a honfoglaló magyarok legnagyobb tömegben a Dunántúl telepedtek le. Az ősi magyar típust itt lehetne legtöbb joggal keresnünk. A törökvilág azonban ezt a részt is feldúlta. A lakatlanul maradt helyekre a XVIII. században svábokat telepítettek, akik nyelvüket, szokásaikat mai napig is megőrizték.

A Dunántúl érdekesebb magyar néprajzi területe az őrség-nek nevezett vidék Vas megye északnyugati részén. Ezek lakói az Árpád-korban határőrök voltak, utódaik nemesi kiváltságokkal éltek egészen 1848-ig. Ezer év múltán, Trianonban Ausztriához csatolták őket.

A Rába folyó és a Fertő-tó között Kapuvár környékén is egy érdekes magyar népcsoport él, melynek festői viselete van, vallása római katolikus. A Dunántúl déli részén, Baranya megye délnyugati sarkán van a 23 faluból álló Ormánságnak nevezett vidék, ettől északkeletre a Duna mellett pedig a Sárköz, Ócsény, Decs és Alsónyék községekkel. Mindkét területen jómódú kálvinista nép lakik, kik női szépségüknél és festői viseletüknél fogva kiválnak a környező népek közül. Mindezen kisebb magyar népcsoportokat azért említjük, mert több-kevesebb joggal kún-besenyő vagy kabar néptörödékeknek tartják, kik még az Árpád-korban olvadtak bele a magyarságba.

A török világ előtt a Dráva és Száva közén tekintélyes számú magyarság élt, mely a török dúlása miatt annyira lefogyott, hogy az ősi magyarságból mindössze három falu: Haraszti, Kórógy és Szent László maradt meg. Ezeket is leginkább protestáns vallásuk tartotta meg a római katolikus horvátok között. Sajátságos ősi dialektust beszélnek, mely Romániában a Szeret folyó völgyén élő moldvai csángó-magyarokéhoz hasonlít. Építkezésük, viseletük, szokásaik meglehetősen elütnek a többi magyarságtól.

A magyarság északi ágában, a Bükk, Mátra, Cserhát hegységek északi oldalán lakó *palócnak* nevezett magyar népben is kun-kabar utódokat sejtenek, noha az Alföldön élő kunokhoz semmi tekintetben sem hasonlítanak. Sajátságos nyelvjárásuk, egész néprajzi megjelenésük, szokásaik megkülönböztetik őket a szomszédos alföldi magyarságtól.

Többen a Bükk hegység alatt lakó *matyó* nevű magyarokat is a palócok közé sorozzák. Ezek is római katolikusok, mint a palócok, köztük már joggal lehet türk elemet keresni, mert nők között gyakori a mongoloid típus. Igen szorgalmas, életrevaló, szapora nép. A matyó-viselet Csonka-Magyarország legszebb, legtarkább viselete. A matyó nők hímzése immár világkereskedelmi cikk. A férfiak a fafaragásban is ügyesek.

Az Alföldön az Árpádházi királyok alatt keletről betelepített kunok utódai bár megfogyva és az alföldi magyarsággal erősen összekeveredve ma is élnek. A kunok anyanyelvüket, mely a tatárnak volt egy dialektusa, már a XVI. században elveszítették és teljesen megmagyarosodtak. A kunok a Duna-Tisza folyók közén és a Tiszántúl élnek. Amazokat kiskunoknak, emezeket nagy-kunoknak nevezik. Mindkét népfelkezet református. A kis-kunoktól északra, Budapesttől nem messze laknak a jászoknak nevezett magyarok, akiket a tudomány nyelvi alapon a Kaukázusban lakó osszét néppel tart azonosnak. A jászok római katolikusok. Köztük sok a kékszemű és szőke, épűgy, mint a palócok között. A jászok igen szaporák. A jász-kun nép egészen a múlt század közepéig főként állattenyésztésből élt és tágas, sík pusztáin az

ázsiai nomádokéhoz sok tekintetben hasonló pásztorkodást folytatott. Ma mindegyik földművelő nép, melynek egykori beláthatatlan nagyságú pusztáin a Magyar Alföldre jellegzetes tanyarendszer legjobban ki van fejlődve.

Az Alföldön Kiskunhalas, Hódmezővásárhely, Mezőtúr, Karcag, Nagyvárad vonala volt az a határvonal, melytől délre alig találunk olyan helységet, melynek lakói a török világ előtt ott lakott magyarság leszármazol volnának. Ezen a területen a lakosság a török háborúk és hódoltság nyomán kicserélődött.

A törökök dúlásai miatt elpusztult falvak menekült férfilekosságát az erdélyi fejedelmek zsoldjaikba fogadták s ezekből lettek a félelmetes hírű katonák, a hajdúk. Majd a fejedelmek ezeket a katonailag megszervezett menekülteket letelepítették egy-egy elpusztított helyre, ahol megerősített városokat építettek. Katonai szolgálatukért kapott kiváltságokat a múlt században épügg elveszítették, mint a jászok és a kunok. A hajdú városok Debrecen és Nagyvárad vidékén fekszenek. Bár első települők különböző helyről menekült magyarok voltak, mégis a lakosság 300 év óta egybeforrt és ma már mint külön néprajzi csoport jelentkeznek. Mindnyáján reformátusok, földművelők. A tanyai gazdálkodás közöttük is igen ki van fejlődve, bár a múlt század közepéig ők is inkább állattenyésztéssel foglalkoztak, épügg, mint a kunok.

A magyarság legszínesebb elemeit Erdélyben találjuk. Erdély délkeleti sarkában sűrű tömegben csaknem félmilliónyi magyar él, akiket székelyeknek nevezünk.

A székelyek eredete egyike a magyar történelem és ethnológia megfejtetlen problémáinak, noha a tudósok hosszú sora foglalkozott már ezzel a kérdéssel. Jelenleg a hún-bolgár-eredet elmélete megint előtérbe tolt.

A székely arcra is különbözik a magyarság dunántúli és alföldi típusaitól, bár nyelvileg azonos velük. Építkezésük, gazdálkodásuk, viseletük, szokásaik sokban eltérnek a zárt tömegben élő síkföldi magyarságtól. Ennek oka azonban részben a földrajzi viszonyokkal okolható. A székely ugyanis minden más magyarral ellentétben magasabb hegyvidéken lakik. Kézenfekvő dolog, hogy ide valószínűleg határvári szolgálatra telepíthették. Az bizonyos, hogy már a legelső történelmi adataink szerint is itt laktak s a magyar király által a XII. században Erdélybe telepített szászok is itt találták őket.

A székelyek a magyar népművészet kiváló munkásai. A férfiak a fadaragásban, a nők a hímzésben és szövésben nagy mesterek. Egyébként a székely élelmes és szapora nép s vitézsége közismert.

Az erdélyi magyarság legszínesebb területe a mintegy 35-40 községből álló Kalotaszeg, Kolozs megyében. Viseletük legfestőibb

MAGYARORSZÁG NÉPRAJZA I.

Gatkócsák, Szoboszló-Angyalhózu p.

Nyomtatók útján, Kveskemét (Szabó K. felvétele)

MAGYARORSZÁG NÉPRAJZA II.

*Sárközy menyecske, Tolna m.
(Ebner felv.)*

*Kapuvári menyecske, Sopron m.
(Ebner felv.)*

*Matyó menyecske kuzsuban
Mezőkövesd*

Kalotaszegi menyecske, Kolozs m.

az összes magyar viseletek közt. Nem olyan tarka, mint a matyóké, de annál izlésesebb. A kalotaszegi magyar nők nagy mesterei a hímzésnek. Egyik sajátosságos hímzésfajtájuk az úgynevezett „írás után való” vagy „zsinór” hímzés nemcsak a magyarság egész területén, de Európában sem található egyebütt. Ezt a hímzéstechnikát Bocharában és Indiában találjuk még meg. A kalotaszegi férfiak kitűnő faragók. Eredetüket tekintve valószínű, hogy bessenyő maradványok. Egyébként a magyarság legszebb típusai közé tartoznak, különösen a nők.

Sok tekintetben hasonlítanak hozzájuk Torda vidékén a torockai magyarok. Ezekről azonban tudjuk, hogy árpádházi királyaink idejében Steierországból települtek be vasbányászatra és kohászatra s a XV. század táján magyarosodhattak meg.

Külön, kell megemlítenünk a „csángókat” is. így nevezik Erdélyben a magyarság elszakadt és idegen népek közé szorult kisebb-nagyobb csoportjait. Csángók vannak Brassó mellett az ú. n. „Hétfalu”-ban, a gyimesi hegysorosban, Erdélyen kívül pedig Moldvában a Szeret folyó völgyében és Bukovinában.

A moldvai csángók száma mintegy 90.000; ma már azonban teljesen elrománosodó félben vannak. Leginkább Bacau és Roman kerületekben élnek. Míg az egész magyarság nyelvében számottevő dialektusbeli különbség nincsen, a székely a csallóközi magyart minden nehézség nélkül megérti, a moldvai csángók nyelve már meglehetősen különbözik a köz magyar nyelvtől. Ennek oka az, hogy emberemlékezet óta el vannak szigetelve s hogy erősáramán hatás-alatt élnek, magyar iskolájuk sohasem volt. Még a magyarság legkeletibb törzsétől, a székelytől is távol vannak.

A bukovinai csángók a XVIII. század végén a székelyekből szakadtak ki. Egy részük a XIX. század vége felé visszatelepült Magyarországra; leginkább Hunyad, Arad és Temes megyében találtak otthonra. Néprajzi sajátosságaikban leginkább a csiki székelyekkel egyeznek.

A felsorolt erdélyi magyar, székely és csángó népcsoportok és néptörzsek ma oláhok közé vannak beékelve, hajdan azonban összefüggő magyar nyelvterületet képeztek. A török világ kegyetlen harcai és pusztításai a katonáskodó magyar lakosságot lassanként felőrölték s helyükbe nyomult a vajdáik és a törökök kegyetlensége elől menekülő moldvai és havasalföldi oláhság; így az erdélyi magyarság egysége megbomlott.

Erdélytől eltekintve, a többi felemlített magyar néprajzi érdekességű népcsoport a magyarság nagy zárt tömegében van elhintve. A trianoni békekötés következtében Magyarország idegen ajkú lakosságát csaknem teljesen elveszítette. Ma csak kis számban német ajkú svábok

élnék elszórva Csonka-Magyarország területén, főként túl a Dunán és tótok az Alföldön, ezek is kevés kivétellel mind beszélnek magyarul.

Az archeológiai ásatások révén feltárt anthropológiai anyag azt bizonyítja, hogy a honfoglalás és a mai magyarság között nincs lényeges különbség. Bár a magyarság az ural-altáji népek közé tartozik, mégis a mongoloid típus csak szórványosan található fel. Magyar típus van, nemcsak egy, hanem több is, ezeknek szakszerű jellemzése az anthropologie feladata.

A magyarságnak a lelkünkben kialakult egységes típusáról azt mondhatjuk, hogy a magyar férfi közepes nagyságú, mérsékelt izmos végtagokkal. A kéz- és lábfej aránylag elég kicsiny. Feje gömbölyű, arca, állkapcsa széles, az arcon mongoloid jelleg azonban nem ismerhető fel. Az orr közepes nagyságú, inkább keskeny, gyakran hajlott sásorr. A szemek aprók, barnák, ritkábban kékek vagy szürkék. A bőr színe barna vagy fehér, piros elszíneződéssel. Bajusz, szemöldök jól fejlett. A bajusz rendszeren barna vagy világosbarna, nem ritkán szőke. Homloka nyílt, széles. Haja inkább barna vagy gesztenyeszínű.

A nők is közepes nagyságúak vagy alacsonyok. Ahol a mezei munkától mentesítve vannak, mint a Tiszántúl egyes vidékein, könnyen el is híznak. Orruk kicsiny, nagyon ritkán hajlott sásorr. A szemek barnák, ritkábban kékek, finom metszésűek. A bőr színe fehér. Hajuk dús, gesztenyeszínű vagy szőke. Azt tartja a magyar közmondás: „Sem nem szőke, sem nem barna, olyan igaz magyar fajta.” A nők keze és lába kicsiny és keskeny. Keblük kevésbé fejlett, aminek az a legfőbb oka, hogy sok helyen mesterségesen elszorítják, hogy ne fejlődjék ki, mert a túlságosan kifejlett keblet szégyenlik.

Úgy a férfiak, mint a nők tartása egyenes, járásuk rugalmas. Ahol a nő sok gyermeket szül és e mellett erős munkát végez, elég hamar hervad, bár a matyóknál az ellenkezőre is van elég példa. Típus tekintetében a székely némileg eltér az előbb leírt eszményi típustól, aki inkább szálásabb, sovány. Hasonlóképpen szálásabb a Duna-Tisza közén lakó jáász, akik majdnem mindnyájan szőkék és kékszeműek. A palócok között is gyakori a szőke és kékszemű, de e mellett inkább alacsonyoknak mondhatók.

A Bakó város körül lakó moldvai csángók alacsonyok, szőkék, sőt sárgahajúak, szemük zöldesszürke, arcbőrük azonban meglehetősen barna. A tőlük északra lakó csángók Román körül azonban már barnák és szálásabbak.

A magyar temperamentumában a szélsőséges vonások csodálatosan keveredtek. A magyar hamar lelkesedik, de hamar is csügged, kitartása mérsékelt. Az egyenletes munkát nem igen szereti, a munkában is inkább szélsőséges. Aratás idején például emberfeletti munkát tud

végezni, csakhogy télen pihenhessen. A magyar kubikus bámulatos erőt tud kifejteni és kínai kuli módjára tud dolgozni, de télen nehezen kapható munkára. Ennek az az oka, hogy még a közelmúltban is jobbára állattenyésztésből élt a nép, e mellett nem sokat kellett dolgoznia. A földesúrnak végzett jobbágyi szolgálatok sem voltak valami megerőltetőek. Erdélyben pedig a munkát, többnyire barátságból, egy kis lakoma és multság ellenében teszik egymásnak az emberek s nem egyszer muzsikaszó mellett aratnak, ami komoly munkának alig mondható.

A magyar nem ismeri az alattomoságot és a haragtartást. Nyugodt, komoly, sőt méltóságteljes. Nem szereti férfiban a fecsegőt. Jól jellemzi egyik költőnk: „Természete a magyarnak, hogy a jussát sohasem hagyja, de ha vele bánni tudnak, az ingét is odaadja.” Szavatartó, vendégszerető, nyíltszívű és őszinte. Akit megszeret, azért az életét is feláldozná. Verekedésben, harcban bátor, sőt vakmerő.

A magyarság nem szereti a magas hegyvidéket, falvai leginkább síkságon, szelídebb dombvidéken telepedtek le. Ha hegyvidéken lakik, akkor is a termékenyebb, szélesebb völgyeket foglalja el. Egyedül a székelység és a palócok egy része él viszonylag magasabb hegyvidéken.

Településformái a város, falu és a tanya. Legrégibb városformáit leginkább nyugati bevándorló iparos és bányásznép alapította. A túlnyomólag földműves lakosságú városok azonban a magyarok alapításai.

A magyar nép leginkább falvakban s az alföldi részeken földműves-városokban és tanyákon lakik. A tanyák azonban csaknem minden esetben egy-egy város, vagy legalább is népes község függvényei, ez nagyon megkülönbözteti Európa hasonló település-formáitól.

A magyar tanyavilág mai formájában sehol sem tekinthet 200 évnél nagyobb múltra vissza. Ez is, mint a magyar élet sok problémája, a törökök pusztításaira megy vissza.

Ma az Alföldön órák hosszat utazhatunk, míg egyik helységből a másikba jutunk, útközben legfeljebb tanyákra bukkanhatunk. Mik ezek a tanyák?

A tanyák a földműves nyaralói vagy telelői, aszerint, amint csak nyáron vagy télen lakik ott. Ha csak nyáron lakik ott, akkor a nyári gazdasági munkákat végzi a tanya körül, egyébként télen jószágállományát a faluban vagy városban teleteti. Ma már azonban az okszerűbb gazdálkodás következtében a jószágállomány a tanyán tel, vagyis a tanya nyáron, télen egyformán lakott. A tanyán vagy a gazda fia vagy a tanya tel a jószággal, a gazda és családja a városban lakik. Ma már azonban nagyon gyakori jelenség, hogy a gazda végleg megválik házától és teljesen kiköltözik családotól a tanyára. Ez az intenzív mezőgazdálkodás szempontjából igen hasznos, ellenben társadalmi szempontból felette káros

jelenség. Például csak a gyermekek iskoláztatásának kérdése maga is alig megoldható kérdés a tanyákon.

A török világ előtt nem volt tanya az Alföldön. A falvak egymáshoz közel estek, így a faluból könnyen érte mindenki a földjét s nem volt tanya szükség. A török azonban ezrével hamvasztotta el a községeket s a másfél századig tartó örökös háború miatt a falvak legnagyobb része többé soha sem épült fel, hanem „puszta” maradt. Ezeket a puszta határakat a megmaradt községek magukhoz ragadták azon a jogon, hogy a földönfutó népet is befogadták, miáltal a falvak igen megnépesedtek és nagyhatáruakká váltak. Ez védekezési szempontból is helyes volt. A nagy határakat ebben a zűrzavaros időben állattenyésztéssel használták egészen a múlt század közepéig. A ménesek, gulyák, disznó- és juhnyájak sok esetben még télire is künn maradtak a legelőn, legfeljebb valami primitív szélfogó fal, vagy nádból készült szállás védte nagy hidegben.

A múlt század közepén készültek el az első vasutak s a gabonatermelés nagyon fellendült, mert addig a járhatatlan sáros utak miatt nem lehetett a terményt elszállítani, így tehát nem is termeltek, csak annyit, amennyit házuk népe elfogyasztott. A nagy gabonaexport-lehetőségek azt eredményezték, hogy a nagy közlegelőket rendre felosztották és művelés alá fogták. A várostól távolos földeket azonban csak úgy lehetett művelni, ha a gazda hosszabb vagy rövidebb időre kiköltözött a tanyaúra.

Bár a tanya a határban csak a török világ alatt jelent meg, de bizonyos formában ott élt már előbb az alföldi falvakban és városokban is. Hogy eredetét megérthessük, ismernünk kell az alföldi magyar falu települési módját.

A kétségtelenül magyar eredetű községtelepüléseket az jellemzi, hogy a gazda nem lakik jószágaival egy telken. A falu centrális részén van a lakóháza, perifériális részén pedig az ólas telke. Az előbbiben a család lakik, emitt pedig a jószággal együtt a serdült fiúk, esetleg a gazda. Ez a két telek sokszor jó távol van egymástól. A tanya őse az ólas telek, ennek eredeti szerepe az állatteleltetés. Az állattartás azért nem történik a magyarnál a lakóház udvarán, mert eredetileg mint legeltető nomádnak, annyi jószága volt, hogy az udvaron el sem fért volna, ellenben a perifériális részen levő tágas óludvarról könnyen járhatott a legelőre.

Az ilyen kétlaki település az Alföldön már fogyóban van, illetőleg az ólastelek szerepét ma a tanya tölti be. A tanyarendszer csak az Alföldön otthonos, nem terjed ki a hegyvidékre, sőt a Dunántúl alföldi területén is csak kis helyen van elterjedve.

Az alföldi magyar falu centrális részén rendszeren apróbbak a háztelkek, szűkebbek az utcák, a perifériális részen, az egykori ólaskertek helyén tágasabbak s az utcák kifelé egyre szélesedők. A község közepén

rendesen egy tágasabb tér van, ennek közepén van a templom. A domb- és hegyvidéki falvakban bizonyos beltelekegység tapasztalható s a beitelkek kertben vagy szántóföldben végződnek. A domb- és hegyvidéken a jószág egy telken van a lakóházzal, az udvaron találjuk a csúrt, pajtát, mely a kalászos gabona vagy széna beraktározására is szolgál. Itt az udvaron vagy a csűrben történik a cséplés is. Az alföldi részeken a csűr a nép előtt ismeretlen épület.

A magyar ház mindig keskeny végével néz az utcára, illetőleg a közte és az utca közt rendszerint meglévő virágos kertre. Az istállót lehetőleg nem építik a lakóházzal egy fedél alá, sőt, ha a telek kicsiny-sége miatt az istállót hozzá kell is építeni a házhoz, akkor is alacsonyabbra építik, mint a házat, hegyvidéken azonban a rendszerint különépített csűr istálló nagyobb, mint a lakóház. Lehetőleg azonban a magyar ember minden állat számára külön épít ólat, tehát külön a lónak, külön a disznónak, juhnak, baromfinak.

Az építőanyag a földrajzi viszonyok szerint változik. Erdős vidékeken régen szokásban volt a fából való építkezés, ma már azonban ritka a faház, inkább favázra vesszőből fonnak ú. n. patics falat. Hegyvidéken gyakori a kőépítkezés.

Az ország legnagyobb részében azonban ma is a sárépítkezés a leggyakoribb.

A magyar a sárból vagy földből való építkezésnek nagy mestere. Többféle módja van a sár- vagy földépítkezésnek. Gyakori az ú. n. fecskerakás, mely mint neve is mutatja, a fecskét utánozza. A sarat törekkkel, szalmával keverik, gyalog vagy lóval megtapostatják s ha jól összekeveredett és elég kemény, vasvillával rakják belőle a falat. Egyszerre azonban legfeljebb félmétert rakhat fel s ekkor várnia kell, míg valamelyest szikkad, különben ledőlne a sárfal. Rakás közben gereblyével igazítják simára. Az ajtót, ablakot akkor vágják ki rajta, ha az egész fal készen áll. Még gyakoribb építésmód a vert fal. Ez keményebb sárból, illetőleg nyirkos agyagból készül és deszkák közé tömik, mint a betont. Ha már egy deszkaszélességgel készen vannak, a deszkapárt feljebb húzzák s ismét megtömik a deszkák közeit. Itt is utólag vágják ki az ablakokat. Legáltalánosabban elterjedt a vályogfal. A vályogok téglafarmájú, de igen nagy méretű sárkockák, melyeket szintén szalmával gyúrnak össze, s ha jól kiszáradt, akkor építik belőle a falat. Ki nem égetik. A kötőanyag híg sár. A téglából való építkezés inkább csak a városokon van elterjedve.

A fedőanyag az Alföldön egészen az újabb időkig a nád volt, a házak nagyobb része még ma is nádfedele. A nádat nagy ügyességgel tudják felrakni s a jó nádfedél 60-80 évig is eltart, ha gondozzák. Ahol rozst termelnek, ott a zsúpfedél van elterjedve, melyet szintén ügyesen raknak fel. Erdélyben a szalmafedél gyakori; ez abban különbözik az előbbi-

től, hogy amaz töretlen szálas szalmából nádfedés módjára készül, emez törött szalmából, melyet villával raknak fel. Túl a Dunán, Erdélyben több helyen találunk még ú. n. füstös házakat, melyeknek nincs kéményük, hanem a tűzhely füstje a padlásra megy. Ez inkább csak szalma, zsúp és zsindeyes tetőknél gyakori, ahol a füstnek fedélkonzerváló jelentősége van. Ahol sok a csapadék, mint Erdélyben, ott a fedelet meredeknek építik, hogy az eső hamar lefolyjon, a hó hamar lecsússzon róla s ne rothassza a tetőt. Ahol fenyőerdők vannak, ott gyakori a zsindeyes tető. Azonban ma már a cserép lassanként minden más fedőanyagot kiszorít.

A magyar ház – mondhatni – sohasem emeletes. Ahol meredek hegyoldalon építkeznek, vagy nagy a talajnedvesség, ott a házat alápincézik, vagy ha fából van a ház, lábakra, kőrakásra építik. Legalább egy szoba-konyhából áll a szegényebb magyar ember háza, de ritkán hiányzik a harmadik helyiség, a kamara. Jobbmódú emberek háza két szobából, konyhából, kamrából áll. A ház kívül-belül mindig fehérre van meszelve. Évenként legalább egyszer az egész házat kimeszelik.

A tűzhely sokféle, alakját és a tüzelés módját leginkább a tüzelőanyag határozza meg.

Az Alföldön, ahol alig van fa, leginkább szalmával tüzelnek. Régebben, míg kevesebb földet műveltek, a trágyát is eltűzelték. E célból a kupacokban megérett trágyát formákba nyomták s ha megszáradt, fedél alá hordták s télen azzal is tüzeltek. Ma már a trágyával való tüzelés lassanként teljesen kimegy a szokásból az Alföldön is. Egyebütt meg régen sem tüzeltek vele.

A szalmával és tőzeggel való tüzelés sok szeméttel, nagy lánggal, füsttel jár, ezért a kemencéket sohasem a szobából, hanem a konyhából tutik. Ezek a kemencék kenyérsütésre is szolgálnak. A domb- és hegyvidéken, ahol fával tüzelnek, szobából tüzelő cserépkályhákat vagy füstfogóval ellátott szabad tűzhelyeket használnak. Ezek a tűzhelyek kenyérsütésre nem alkalmasak s kenyérsütő kemencéket a konyha közepére építenek, sok esetben pedig az udvarra viszik ki. Takaréktűzhelyeket csak újabban épít a nép. Főzni még sok helyen a konyhában levő asztalmagasságú sárpatkán, szabad tűz mellett főz. Főzőedényei sohasem készülnek rézből, hanem háromlábú vas serpenyőt, vaslábon nyugvó bográcsot, kívül máztalan cserépfazekat, újabban öntöttvas és zománcos vasedényeket használ. Szokott fűtés után ételt a kemencében is főzni vagy sütni.

A konyhahelyiség előrésze a pitvar. Az udvarról a pitvarba lépünk be. Ez előszobaféle, melyből az egyes helyiségek ajtajai nyílnak. A konyhát a pitvartól rendszeren nem választja teljesen el fal, hanem csak részben, különben sötét volna a konyha, mivel hátrafelé, a szomszéd telekre nem szokott ablaka lenni. A pitvarból egyik oldalra a szoba, másik oldalra a kamra ajtaja nyílik.

Ha belépünk a szobába, mindgyárt az ajtó melletti sarokban találjuk a kemencét. Ez az Alföldön a szoba egyhatodrészét foglalja el. Űrtartalma 2-4 m². A kemence is nagy ügyességgel sárból készül, rendesen boglyaalakú, vagyis felfelé szűkül, a földtől számítva 2-3 méter magas. Körül sárpatka övezi, ezen szokott téli hideg időben a család üldögélni és melegedni. A kemence és a ház hátsófala közötti patkarész a gyermekek hálójelke.

Erdélyben a boglyakemence hiányzik a lakószobából, itt kandalló-3zerű szabad tűzhely helyettesíti, mely ősi soron fonott és tapasztott, vagy mintázott cserepekből összerakott füstfogóval bír.

A parasztház díszke a tornyos, felvetett ágy, mely a szoba utcafelőli hátsó sarkában áll. Ebben rendesen nem szoktak aludni, csak vendég számára bontják fel. Az ágyhuzat, a vánkosok és lepedő sok helyen, különösen az erdélyi magyarságnál dúsan ki van hímezve s a magyar asszony méltó büszkesége. Régebben országszerte így volt. Minél magasabb a tollal tömött vánkosokból rakott ágy, annál díszesebb. E végből az ágyakat is hosszú lábakkal csinálják, hogy még magasabbat mutasson.

Az utca felőli elülső sarok az asztal helye. A fal mellett két oldalon ülő pad van, mely sarokban jön össze. Ez előtt van az asztal. Asztalhoz is inkább a vendéget ültetik, maguk legfeljebb csak télen ülnek az asztal mellé enni, egyébként nyáron a konyhában, vagy a szabadban étkeznek egy jóval alacsonyabb asztalról.

A régebbi módú parasztházban szék nincs, tehát ülőhelyül vagy a kemence patkája, vagy az asztal előtti sarokpad szolgál. Ma már az ülőszék is csaknem általánosan elterjedt. Hasonlóképpen nem voltak régen ruhaszekrények, hanem csak tulipántos ládák, ebben tartották a fehérneműt és a féltettebb holmikat. A felső ruhák pedig többnyire a kamrában voltak elhelyezve részint ládákban, részint fogásra akasztva és ruhával letakarva. Ma már az úri rend bútorai olcsó vásári formában a néphez is lekerültek.

A szobán legalább két ablak van, egyik a ház végén levő, az utcára, másik az udvarra tekint. Az ablakok meglehetősen aprók és sajnos, nem is szellőztetnek eléggé. A szobák többnyire padlónélküli földesek. A szoba földje nyirkos, mert a ház rendesen nincs emelve, hanem az udvar szintjében van a szoba szintje is. így a magyar köznép lakószobája egészségtelen s e miatt van a nagy gyermekhalandóság is. A jobbmódúaknál természetesen nincsenek ilyen állapotok.

A kamra a pitvarból a szobával szemközti oldalon nyílik. Néhol a kamrát hálószobának is használják. Fűteni nem lehet, mert kályha nincs benne, ezért az itt hálók (rendesen nők, gyermekek) dunyhával takaróznak. Ha a fiú megházasodik, rendesen az öregek a kamrába vonulnak lakni. Egyébként a kamra a raktár szerepét tölti be. Rendesen ruha,

élelmiszer, konyhaeszköz, szövő-fonó szerszám van itt elraktározva. Ha a kamra szobává lép elő, akkor ez lesz a lakószoba s az utcafelőli parádés vendégszoba lesz, s minden szépet, díszeset ott halmoznak fel, a díszszobát azonban a család sohasem használja.

Mivel a lakótelek rendszeren téglány vagy szalag alakú, az épületek az egyik hosszanti oldalt foglalják el, a másik hosszanti oldal a szomszéd építő vonala. A ház előtt, olykor az utcafelőli végénél is virágos kis kertet csinálnak. Az udvaron gémeskút, ólak, vermek vannak. Az udvarról ritkán hiányzik a gyümölcsfa; az Alföldön leggyakrabban eperfa. Egyébként a 200-600 négyszögöl udvart kertnek nem igen használják, mert egyrészt a baromfi, másrészt a szekerekkel való járás-kelés miatt erre lehetőség nincs. Ahol csűrrendszer divatozik, ott a csűr a ház vonalára derékszög alatt, vagyis az utcával párhuzamosan halad s középen nagy átjáró kapuja van, mely a kertbe visz. Közvetlen a csűr mögött a rakományok (széna, szalma, stb.) vannak, ezen túl a gyümölcsös, ezen túl a kerti vetemény.

A beltelkek ma már csaknem mindenütt el vannak kerítve. A tanyák azonban kerítetlenek. Az utca felé egy nagy és egy kis kapu szolgál. Amaz a jószágnak, emez az embernek. A székelyek monumentális nagy kapukat építenek fából házaik elé, melyek mesterien ki vannak faragva.

A magyar nép főfoglalkozása jelenleg a földművelés. A múlt század első felében még nagyobb volt az állattenyésztés jelentősége, melyet extenzív módra űztek. Ma az állattenyésztés szoros kapcsolatban van a földműveléssel és az állattartásban is inkább a nyugati módra tértek át, a jószágot takarmánynövényvel, jászlon nevelik. A legelőn nevelés, különösen a télen is a szabad ég alatt telelő szilaj marhatartás inkább a múlté. Nagyobb legelő puszták csak a Duna-Tisza közti homok bucka vidék némely pontjain (pl. Bugac) vagy a Tiszántúl szikes, művelhetetlen talajain (Hortobágy, Angyalháza, Ecseg pusztákon) vannak. Itt is már az ősi pásztorélet utolsó óráit éli s a csikós, gulyás, kanász, betyár ma-holnap csak a külföldi turisták képzeletében él.

A magyar nép ősi háziállatai is lassanként kivesznek s helyüket az igényesebb, de a mai céloknak jobban megfelelő nyugatról importált háziállatok foglalják el. Ezek nem is bírnák el azt a rideg tartásmódot, amelyet a magyar jószág kibírt.

Az Alföldön még 50-80 évvel ezelőtt is igen téres nagy közlegelők voltak s a jószágtartás és nevelés háromféleképpen folyt. Volt olyan tehén, disznó és juhnyáj, melyet a lakosság által közösen fogadott pásztor reggel kihajtott a község közelében levő legelőre s este hazahajtott. Volt olyan ménes, gulya, konda és juhnyáj, mely tavasztól ősziig künn élt és künn hált a legelőn, végül olyan nyájak is voltak, melyek soha sem jöttek haza a helységbe, hanem télen is a szabadban teleltek s a rétség avar

MAGYARORSZÁG NÉPRAJZA III.

*Betlehemes lány, Mezőkövesd.
(Ébner felv.)*

*Nő főköntőben, Heves m.
(Ébner felv.)*

Szoba belseje, Sárrét, Békés m.

*Matyó férfi cifra szűrben,
Szentistván, Borsod m.
(Ebner felv.)*

Hortobágyi gulyás cifra szűrben

Szövő nő, Kalotaszeg

füvét, csak a cséplés után a tarlón maradt szalmát, tengeriszárat ették. Ez utóbbi tartásmód már kiveszett, a két előbbi még sok helyen megvan. Ahol a közlegelőket elosztották szántóföldeknek, ott a közös nyájak is megszűntek s a jószágot jászlon tartják vagy legfeljebb a tarlót legeltetik vele.

Hazánkban sok helyen még most is a háromnyomású gazdálkodási rendszer divatozik és pedig őszi, tavaszi és ugar tartás. Az ugart ritka helyen még fekete ugarnak hagyják, de legtöbb helyen takarmányt termesztenek benne. Újabbán már nagyon el van terjedve a szabad gazdálkodás, amikor kiki úgy használja a földjét, ahogy akarja, vagyis vetés-kényszer és ugar- vagy tarlólegelő nincs, melyet a helység nyája legelne. Ahol vetés-kényszer van, ott tanyarendszer nincs, nem is lehet.

Az Alföldön fő kalászos növény a búza. A homokos területeken és a domb-hegyvidéken a rozs. Ez a két növény hazánkban két különböző mezőgazdasági rendszert jelentett.

Az alföldi magyar épületek nélkül gazdálkodott, sőt részben ma is úgy gazdálkodik. Csűrűt nem ismert, magtárakat nem épített. A termést a tarlón, a tanyán vagy az ólaskert udvarán asztagba rakta, aztán az ott készült szérűn lóval tapostatta ki. A magot földbeásott és kiégetett verembe öntötte. A szénát, szalmát a szabad ég alatt, boglyába, kazalba rakta.

A rozstermő dombvidéken a learatott életet kérébe kötötték, aztán a csűrűbe, pajtába hordták, ahol cséppel kicsépték. A töretlen szalmát házfedésre használták. A gabonát veremben nem tartották, hanem gabonásokban vagy a kamrában helyezték el. Ma a cséplőgép ezeket az ősi eljárásokat csaknem teljesen kiszorította s a kétféle rendszer éles határvonala elmosódik.

A magyarság általánosan búza- vagy rozskenyeret eszik. Kukoricakenyeret ritkán s ehhez is többnyire búza- vagy rozslisztet használ pótlékkul. Az erdélyi magyarság azonban kenyér helyett sok helyen puliszkával él. Ez vízben sűrűre főzött kukoricaliszt. A hajdina-, árpa-, zabkenyér a magyarnál alig fordul elő, ellenben az Alföldön kedvelt eledele a köleskása (hámozott köles), melyet sűrűre főzve szokott enni. A kása jelentékeny kenyérpótló. Zsírozónak leginkább szalonnát használ, sőt a protestáns magyar nép az olajat meg sem eszi, a vaját is ritkán fogyasztja. Római katolikus vagy görög rítusú vidéken bojtos időben napraforgó-, tökmag- vagy kenderolaj, vaj pótolja a zsiradékot. A magyar különben sok szalonnát fogyaszt és ezért zsírsertést nevel. A sertéshúst télen felfüstöli és nyáron, nagy munkaidőben eszi meg. Számottevő eledel a főtt tésztaféle is. E célból konzervszerű száraz tésztaféléket (lebbencs, tarhonya stb.) készít az asszony, amit az ember a tanyára vagy munkahelyére magával visz s maga főzi meg. A frissen készített tésztát is sokféleképpen főzik,

száraz főzeléket (bab, borsó, lencse) is esznek, de inkább a háznál. Munkában, a tanyán leginkább lebbencs, tarhonya, köleskása járja. Zöldfőzeléket nem igen fogyasztanak, leginkább káposztát szoktak, azt is csak télen. Az Alföldön kevés gyümölcsöt termelnek, nyáron fő gyümölcsük a sárga- és görögdinnye, melyből sokat termelnek, ősszel a kukoricát sültve is, főve is eszik.

Viszonyítva a magyarságot a környező népekhez, azt mondhatjuk, hogy elég jól táplálkozik, mert legfőbb táplálékában, a búzakenyérben és szalonnában megvan mindaz, amire a szervezetének szüksége van. Húst a magyar nép nem sokat eszik, a tejtermékeket sem sokra becsüli. A nemzeti fűszernek tartott paprika keletről jött, valószínűleg a törökök hozták be s mint a malária hatásos ellenszere, hamar elterjedt. Ma már a múlt századi ármentesítések folyamányaként malária sehol sincs az országban, a paprika azonban továbbra is megmaradt a magyar konyhán, sőt nemzeti fűszerré lett.

A magyar nép iszákosnak nem mondható. A szeszes italok közül leginkább a bort fogyasztja, ezt sem naponta, hanem csak bizonyos alkalmakkor. A pálinkát reggel, vagy evés előtt, a bort evés közben és aztán issza. Sört keveset fogyaszt. Az előbbi kettőt a nép is mindenütt szívesen készíti, az utóbbit sehol.

Nyáron naponta háromszor eszik, télen kétszer. Tudnunk kell azonban azt is, hogy télen alig dolgozik s korán fekszik s a hosszú téli éjszákát átalussza, így a szervezete sem kíván bővebb étkezést.

A magyar középosztálynak is megvan a maga nemzeti konyhája, mely lényegesen különbözik a nyugati konyhától még az étrendben is. Az idegenek is elismerőleg nyilatkoznak róla, csak a túlságos zsírosságát, fűszerességét, főleg pedig a paprikásságát kifogásolják. A híg, fűszeres lében főtt, eldarabolt marhahús, az ú. n. „gulyás” egész Kelet-Európában ismeretes.

A magyar nép kevés és nem jelentős háziipart űz. Tavasztól őszig a mezőgazdasági munkában emberfelettit teljesít, a telet azonban pihenésnek tekinti. A házimunkán, jószággal való bánáson kívül itt-ott kosárfonással, gyékénymunkával, szerszámfaragással stb. foglalkoznak. Nagyobb jelentőségű téli munkájuk inkább az asszonyoknak van, akik ekkor fonnak, szönek. A fonás, szövés az Alföld egyrészének kivételével el van terjedve. Erdélyben gyapjából és kenderből, egyebütt kizárólag kenderből dolgoznak, lent alig termelnek. A kendert az asszonyok munkálják meg. A szövött vásznat férfi és női fehérneműnek, ágyneműnek dolgozzák fel. A szöttes mintákkal való díszítése fejlődőben van. A fonás rendszeren este folyik a falu valamelyik lakosának e célra elkért lakásában, ahol a lányok összegyűlnek és éjfélig is eldolgoztatnak vidám terefere és dalolás között. Ide szoktak a legé-

nyék is gyűlni s itt szövődnek a házasság szálai is. A nők sok helyen hímeznek is, régebben pedig a hímzés sokkal jobban el volt terjedve, mint ma. Legszebben hímez az erdélyi magyarság, az Alföldön pedig a matyóság. A matyóhímzés rendkívül színpompás és már az ország határain kívül is ismeretes. Ma leginkább fekete klottanyagra hímezik bordó, piros, karmin, krómsárga, világos és sötétzöld, kék, lila, sárga színben. Motívumai, mint általában a magyar hímzésmotívumok, virágelemek, erősen elstilizálva. A mai matyóhímzés motívumait a szücsmunkákról vette. A matyókon kívül igen finom és szép hímzéseket, főleg főkötöket hímeznek a tolnai, baranyai nők.

A magyar, mint keleti eredetű nép, szereti a díszes ruhákat. Amint a magyar úrirendnek van díszruhája, úgy a köznépnak is van.

A magyar férfiviselet jellegzetes ruhadarabja a bő gatyá. Ez egy szertelenül bő nadrágféle, mely első tekintetre szoknyának látszik. A lóháton járó nép kényelmes ruhadarabja ez. Az ing is hasonlóképpen bőujjú és sok helyen kézelővel sincs összefogva, úgy, hogyha a kezét kinyújtja a férfi, az ingujj lecsüng. A matyóknál az ünnepi ingujj térdig leér, nem is lehetne benne dolgozni. Néhol a férfiak hétköznap kötényt is viselnek.

A bőujjú ing- és gatyaviselet a székelyföldön nincs meg, itt kézelős inget és szűk gyapjú-nadrágot viselnek. A jobbmódú parasztság az egykori kisnemes posztóruha viseletét vette át, mely szűk, zsinóros, sötétkék vagy fekete nadrágból, mellényből és rövidkabátból áll. Fejükön nyáron szalma- vagy posztókalapot viselnek, télen pedig báránybőrsapkát. A magyar férfi lábbelije a csizma, melyen a fiatalság régen sarkantyút is hordott. A férfiak szakállt sehol sem viselnek, ellenben a bajuszt sohasem vágják le, sem nem nyírják, hanem néhol sűrű, ragadós kenőccsel, bajuszpedróval hegyesre vagy kunkorgósra pödrik. A haját ma rövidre nyírják, csak az öregek viselnek hosszabb, a nyaknál elnyírott haját, mely a bubifrizurához hasonlít. Nyakkendőt, rojtos feketét, csak helyenként hordanak.

A női viselet rendszeren egy pendelyből (szoknyaszerű alsó fehérnemű) ingből vagy ingvállból áll. Ez utóbbi csípőig érő ing, melynek bő ujját alul kézelő fogja össze. Az ujj könyökig sem ér és buggyos. Az ingvállra egy pruszlik vagy valami kabátféle kerül. A pendely fölé pedig egy vagy több alsószoknya, erre pedig felsőszoknya, elibe kötény. Az alsószoknyák sokfodrák és ki vannak keményítve, ezért kitartják a szoknyát, úgyhogy krinolin benyomását keltik. A palóc, sárközi, kapuvári magyar nők rövid szoknyát viselnek, az Alföldön és Erdélyben hosszút. A leányok több helyen még viselik a díszes pártát, a menyecskek pedig a szintén díszes főkötőt. A lányok hajukat 1-2 ágba befonva hátul csüngetve viselik, a menyecskek pedig kontyban. A magyar köznépnél a női kalapot csak a Szé-

kelyföldön viselnek, egyébként kendővel kötik be a fejüket. A leány azonban „hajadonfővel” jár. Régen a nők is csizmát viseltek, még pedig pirostat. Ma már csaknem mindenütt a cipő a divat színes harisnyával. Egyáltalán úgy a férfi, mint a női viselet pusztulásban van, a nyugateurópai viselet a nép között is gyorsan terjed.

A magyar köznép téli felső ruháit bizonyos magyar népi iparosok, a szűrszabók és szűcsök készítik. A szűrszabó durva, vastag, fehér darócposztóból bizonyos primitív szabású felöltőféle bő ruhát készít, melyet gyapjúfonallal kihímez. Ezt a szűrnek nevezett gyapjúkabátot azonban sohasem öltik fel, csak vállravetve viselik. Régen ebben esküdött meg a legény menyasszonyával s ez volt a templombaj áró és díszruhája. A szűrszabó csodálatos ízléssel hímezte ki ezeket a szűröket, némelyiken két hónapot is dolgozott. Ezek a díszruhák, az ú. n. cifraszűrök a magyar ornamentika kincsesbányái, színpompában vetekednek Kelet legdíszesebb ruhadarabjaival. A szűrszabók női ruhát nem készítettek. Ma már haladókó iparág. A szűrt is kevés helyen viselik.

Másik magyar iparos, ki a nép számára díszes felsőruhát készít, a szűcs. A szűcs a hosszú, fürtös gyapjú „magyar juh” bőréből dolgozik. A bőrt sajátmaga megtöri, megpuhítja, de szőrétől nem fosztja meg. A bőrből kiszabja a férfi vagy női kabátszerű ködmön-nek nevezett ruhadarabot, vagy a pruszlikszerű mellest, továbbá a bő gallérszerű férfi és női subát. Néha a bőr színét barnára vagy sárgára festi, legtöbbször azonban fehéren hagyja és selyem virágokkal gyönyörűen kihímezi. A szűcshímzés sokkal finomabb, mint a szűrhímzés. Egy-egy szép suba kihímzése hónapokig is eltart. Az ilyet természetesen csak a jobbmódú gazdák tudják megfizetni. Szokták a szűcsök a bőrruhákat színes bőrből kivágott és ráapplikált virágokkal is díszíteni. A bőrruhákat rendszeren fekete vagy fehér gyapjas prémmel körül beszegik. A szűcsmunkák is tárházai a magyar hímzésornamentikának. Szűcsmunkáinkat a környező nemzetiségek is átvették, de a magyaréhoz hasonló szép munkát sehol sem csinálnak. Sajnos, a szűcsmesterség is pusztulásban van, aminek egyik oka az, hogy a fürtös gyapjas juhbőröket ma már nem tudják beszerezni, mert Magyarországon a merino juh kiszorította ezt az ősi juhfajt, Erdélyből pedig nehéz behozni a bőrt. Mint művészkedő népi kisépart, a szíjjgyártó mesterséget is megemlíthetjük. A magyar, mint lószerezető nép, sokat ad a lovára és szereti díszesen járni. Evégből gyönyörű sallangos szerszámokkal, kantárral, nyereggel, hámmal látja el. A szíjjgyártók csinálják a magyar köznép kedvelt bortartó edényét, a csikóbőrös kulacsot is, mely tudvalevőleg csikóbőrrel van bevonva.

A magyar nép maga ritkán szokott játszani hangszeren, leginkább citerán, furulyán, dudán játszik, ellenben, ha mulatni akar zenező mellett, a minden falu végén ott lakó cigányt rendeli maga mellé, aki

bár mind született muzsikus, de saját zenéje nincs, csak magyart tud játszani. A cigány hegedűn játszik, a zenekarból azonban ritkán hiányzik a cimbalom és klarinét. A magyar nép mulató alkalma rendszeren télen, lakodalmak idején van. Mikor a gazdasági munka bevégeződik, a must kiforr bornak, a disznó meghízik, eljött az ideje a lakodalomnak. A vőlegény és menyasszony a násznép kíséretében feldíszített lovú kocsikon megy a templomba esküvőre. Az esküvőt egy vagy két napig tartó lakodalom követi, melyet helyszűke miatt gyakran az udvaron emelt sátorban tartanak meg. A lakoma a házban folyik, a tánc azonban rendszeren a sátorban. A lakodalom a vőlegény házánál történik, de egyidejűleg a menyasszonyi háznál is van mulatság.

A magyar a táncot is szereti. Közismert tánca a csárdás. Lényegében egyszerű tánc, azonban igen tág tere van benne a rögtönzésnek és az egyéni stílusnak. Gyakran tíz táncos pár tízféleképpen járja, cifrázza. A magyar csak párosan táncol, vagy a férfi egyedül férfítáncot jár, karban azonban nem táncol. A férfítánc legszebbike az erdélyi ú. n. legényes, melyet az irodalomban *csürdögölőnek* emlegetnek s amely ugyancsak próbára teszi a legény ügyességét és erejét. Hasonló tánc az Alföldön és a Dunántúl a toborzó vagy verbunkos.

A magyar nép általában erkölcsös. Másvallásúakkal szemben türelmes. Sohasem vakbuzgó. Természetfölötti csodákban nem igen hisz, éppen ezért a babona sincs annyira elterjedve köztük, mint más szomszéd népeknél. Babonás szokásokra leginkább a népi gyógymódoknál, időjóslásnál, születés és halál körül akadunk. A csaknem minden népnél közös hiedelmek náluk is megvannak. Van azonban hitvilágukban egy olyan alak, mely a környező népnél nincs meg, ez a táltos. A táltos az ősi pogányhitnek a papja, a keleti népek sámánja.

A magyar ezer esztendő óta a vele együtt lakó nemzetiségekre is rányomta a maga bélyegét. Tót, rutén, oláh, német, szerb, horvát szomszédaink településében, építkezésében, viseletében, zenéjében, szokásaiban mindenütt megtaláljuk a nagymérvű magyar hatást, melynek mértékét akkor tudjuk pontosan megállapítani, ha a volt nemzetiségeinket a Kárpátokon kívül élő fajrokonáikkal hasonlítjuk össze.

